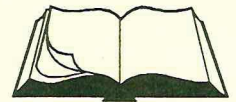

מִי יֵם הַיָּם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 279

שבת שידה ופנינו ט"ו בשבט

שבת תשע"ו

התלכות נפרצו פ"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהמ"נ "דברי שיר" ב"ב

לע"נ חמותי

מרת חיה בת ר' שמשון וינקלר ע"ה,

נלב"ע י"ב באייר תשע"ה

שבת שירה

שבת שירה - האכלת בעלי חיים בשבת

◀ כתב ה"מגן אברהם" (סי' שכ"ד): "יש נוהגים ליתן חטים לפני עופות בשבת שירה" (יש אומרים שהטעם הוא משום שהציפורים אמרו שירה על הים, ויש אומרים משום שהציפורים אכלו את המן שפיזרו דתן ואבירם מחוץ למחנה), אך מנהג זה אינו נכון שהרי אין מזון של הציפורים על האדם ואסור לו להאכילן בשבת, (עכ"ד) וע"כ יש להכין את מזונן ולהניחו לפניו בערב שבת.

◀ מותר לאדם ליתן בשבת מזונות לפני בהמות ועופות שמזונותיהם עליו, דהיינו אלו שאינם רגילים לחפש לעצמם אוכל, ואם לא נותנים להם לא יהיה להם מה לאכול.

כמו כן מותר לכל אדם להאכיל בעלי חיים אלו, ואפילו אינם שלו (ביאור הלכה שם סעיף י"א, ועי' ספר "תהלה לדוד" סי' ק"ד).

◀ ציפורים הנתונות בכלוב – מותר להאכילן בשבת אם צריכות לכך מכיוון שמזונותיהן על האדם, אבל אסור לטלטל הכלוב משום מוקצה.

◀ וכן דגים באקווריום (AQUARIUM) – מותר להאכילם בשבת אם צריכים לכך, אבל דגים שמאכילים אותם רק פעם בכמה ימים אין להאכילם בשבת.

◀ יש מתירים לנער מפה עם פירורים אע"פ שציפורים יאכלום, מכיוון שאין כאן טרחה יתרה (עי' משנה בדורה שם סי' כ"ט, ועוד עי' אשל אברהם ב"ש"אש). אם יש שומשים הראוי לזריעה יש להקפיד לנער את המפה על אבנים ולא על מקום שראוי לזרוע שם (עי' שו"ע סי' של"ו סעיף ד').

◀ כאשר מגיע זמן האכלת הבהמות שמזונותיהן על האדם – אסור לו לאכול לפני שנותן לבהמות לאכול (ברכות מ').

ט"ו בשבט

תחנון

◀ בט"ו בשבט אין אומרים תחנון כיון שנקרא ראש השנה, ואין אומרים גם במנחה שלפניו (משנ"ב קלי"א ל"ה), אבל אומרים "למנצח".

מנהג אכילת פירות בט"ו בשבט

◀ כתב ה"מגן אברהם" (סי' קל"א): "ונוהגים האשכנזים להרבות בו במיני פירות של אילנות". ועי' "כף החיים" סי' קל"א ס"ק צ"ז שכן יש נוהגין בספרד, ויש שעושין לימוד באותו לילה, שלומדים משנה או זוהר המדבר בענין אותו הפרי ואח"כ מברכים עליו, ויש ספר מסודר בנושא הנקרא "פרי עץ הדרי", עי' שם.

◀ יש הנוהגים לאכול ט"ו מיני פירות (ספר "מועד לכל חיי" ס' ל'), ויש הנוהגים לומר אחד מט"ו פרקי "שיר המעלות" בין פרי לפרי (ספר "דרכי יוסף צבי", ו"מועד לכל חיי" שם).

◀ וי"א שהמנהג לאכול הרבה מיני פירות הוא עפ"י הירושלמי (סוף קידושין): "ר' חזקיה ר' כהן בשם רב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל. ר' אליעזר חשש להדא שמועתא ומצמיח ליה פריטין (מאסף פרוטות שיהיו מצויין לו לקנות) ואכיל בהון מכל מילה (מכל מין) חדא בשתא" ואפשר בגלל זה קבעו לאכול כל מיני פירות בט"ו בשבט. ועי' "פני משה" שמפרש משום ש"אינו נותן לבו לחזור אחריהם לברך להודות השם ב"ה שברא מינים אלו להחיות בהם בני אדם, וכמו שאינו נחשב בעיניו טובתו יתעלה ב"ה" עכ"ל.

לימוד בט"ו בשבט

◀ "ביום ט"ו בשבט למדתי הלכות מעשר מספר הרמב"ם, ובמסכת ראש השנה (י"ד: והלאה) וחזרתי לחדש דבר מה - כערכי, ויהא חשוב כקיום המצוה במעשר אילן, והתפללתי לה' שיוכיני באותה המצוה בפועל ממש מן התורה, ומאז נראה לי שמה שהראשונים קבעו יום זה

ליום טוב שלא לומר בו תחנון, הוא להזכירנו מצוות הפרשת מעשר אילנות" וכי' (הגאון ר"ת ב"נפש דוד" הנהגה ט"ו).

ראש השנה לאילנות

◀ ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות בכל הארצות, ואפילו באותם מקומות שזמן הגשם הוא לאחר פסח, כגון: אוסטרליה, ארגנטינה וכד' ("הר צבי" ח"ב או"ח סי' כ"ט).

עניני קדימה בברכות

סדר הברכות

◀ בט"ו בשבט אוכלים הרבה מיני "פרי העץ", ויש לדעת על איזה פרי יברך כדי לפטור את השאר.

כשיש לפניו הרבה מיני פירות, אם כולן ברוכותיהן שוין, ויש בהם משבעת המינים, יש לו לברך על הפרי שהוא משבעת המינים, ועי"ז פוטר הברכה לכל שאר הפירות (שו"ע סי' רי"א ס"א). ואפילו אם הוא רק חצי פרי, והשאר הם פרי שלם - מברכים עליו (משנ"ב סק"ד).

אם שניהם ממין אחד, משבעת המינים, או שניהם אינם מין שבעה, מקדים השלם, ואפילו החצי חביב יותר בכל זאת השלם עדיף (משנ"ב שם), וכששניהם שלמים, מקדים המין שרגיל להיות חביב אצלו, אפילו עכשיו חפץ במין השני (שו"ע שם ומשנ"ב סי' ק"א).

ואם גם שניהם שלמים, או שניהם אינם שלמים, וגם שניהם חביבים ואחד גדול מחברו, הגדול עדיף ("דעת תורה". וכמש"כ השו"ע סי' קס"ח סעיף ב' לענין פת).

כשיש שבעת המינים, כל מין הסמוך בפסוק למילת "ארץ" קמא או בתרא הוא קודם למין השני, וסדר חשיבות ב' מינים הוא (חטיה ושעורה אינו מצוי אצלנו לאכול כמות שהם): זית, תמר, ענב (גפן) תאנה ורימון (שו"ע שם ס"ד). (יש שנותנים רמז לדבר לפי הגרעין שבו: זית, יש לו גרעין אחד. תמר, יש לו גרעין אחד שנראה כשתיים. ענב, יש לו כמה גרעינים. ותאנה, יש בו יותר גרעינים. ורימון יש בו מאות גרעינים!).

◀ ולסיכום: כשיש הרבה מיני פרי העץ, סדר ברכתו הוא ז' מינים (לפי קדימה בפסוק סמוך ל"ארץ"), שלם, חביב, גדול. ואין צורך לאכול כל הפרי החשוב תחילה, אלא אחר שכבר אכל ממנו קצת, יכול לאכול שאר הפירות ("כף החיים" סי' רי"א ס"ק ט').

בגדרי "שלם"

א. מעלת שלם הוא גם בשלם העשוי ע"י אדם (שו"ע סי' קס"ח סעיף ב'), ולכן קציצת בשר קודם לחתיכת עוף (ספר "זו"את הברכה" בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל).

ב. וכן לחם שלם קודם ללחם פרוס, ואפילו אם השלם עשוי מפת קיבר (לחם שאינו נקי), והפרוסה עשוי מלחם נקי, יש להקדים את השלם, ואפילו השלם יותר קטן יש להקדימו ואפילו אם הפרוס יותר חביב צריך להקדים השלם (שו"ע סי' קס"ח סעיף א').

ג. "בייגלע" נקרא שלם, ומצוי שיש על השולחן כל מיני עוגות, ויש שם גם בייגלע ורוצה לאכול משהם, וצריך לברך על הבייגלע, ולא על העוגות, אע"ג שהעוגות חביבות יותר.

ד. מעלת השלם הוא אם הדרך להגיש אותו שלם אבל דבר שאין דרך להביא אותו שלם לשולחן כגון אבטיח או מילון, א"צ לברך עליו כשהוא שלם (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

בירה וענבים

◀ שאלה: יש לפנינו בירה (משעורים) לשתיה וענבים (גפן), האם יברך קודם "שהכל" על הבירה שהוא שני ל'ארץ' (שעורים) או יברך על הענבים שהם שלישי ל'ארץ' משום שברכתו "בורא פרי הגפן"?

תשובה: והנה האם לאכילה יש מעלה לפני שתייה, מדברי משנ"ב (סי' רי"א ס"ק ל"ה) משמע שאין בזה דין קדימה, וכן מפורש בפמ"ג (בפתיחה להלכות ברכות ס"ק ח', ובמ"ז סי' רי"א ס"ק ו'), ודלא כמו שכתב ב"ערוך השולחן" (שם סעיף י"ז) שאכילה קודמת לשתיה, עי' שם, וא"כ יש לדון בנד"ד על איזה לברך קודם.

הנה כתב המשנ"ב (שם) שברכת "הגפן" על יין קודם לאכילת זית, וגם זוית הוא ראשון ל'ארץ' בתרא, וגפן הוא שלישי ל'ארץ' קמא, אלא מוכח דהא דיש מעלה בשבעת המינים באין ברוכותיהן שוות הוא

שלמה ח"א סי צ"א אות ו', שו"ת "הר צבי" ח"א תשי"ק, ובעל "שבט הלוי" (צ"ל).

צירוף ז' מינים עם שאר מאכלים

◀ האוכל חצי כזית משבעת המינים וחצי כזית מאכל אחר שברכתו "בורא נפשות", הרי מצטרף ביחד ומברך "בורא נפשות" (משנ"ב סי ר"ו ס"ק א' ועי' שעה"צ ס"ק ב').

צירוף יין עם שאר משקין

◀ השוטה יין פחות מכזית והשלים לרביעית בשאר משקים מברך "בורא נפשות" (שם), אבל אם שתה יין יותר מכזית, והשלים לרביעית עם שאר משקים, יש להסתפק האם יכול לברך "בורא נפשות", כיון שיש סוברים שחייב לברך מעין שלוש על כזית יין ברכת מעין ג' (שו"ע שם סעיף א'), וכיון שנתחייב בברכת מעין ג' אינו יכול לברך "בורא נפשות" (שעה"צ שם ס"ק ד').

כוסית יין עם הרבה משקים

◀ ובאופן זה אפילו שתה הרבה משאר משקים, יל"ע אם יכול לברך עליהם "בורא נפשות" דאולי חייב ברכת מעין ג', והרי ברכת מעין ג' על יין פוטר שאר משקים מ"בורא נפשות" (שעה"צ סי ר"ח ס"ק ע').

זהירות בקידושים ובמסיבות

◀ ולפי"ז מאוד יש להיזהר כשהולך לקידושים בשבת בבוקר, ושומע קידוש מאחר, ושוטה קצת יין בשיעור כזית, או לפעמים במסיבת החג שכל אחד מקבל קצת יין בשיעור כזית, ואח"כ אפילו שוטה הרבה משאר משקים, אינו יכול לברך "בורא נפשות", אא"כ אכל עוד מאכלים שחייבים עליהם ברכת "בורא נפשות".

מהו שיעור כזית במשקים

◀ והנה שיעור כזית לה"חזון איש" הוא 33 סמ"ק, ולהגר"ח נאה 27 סמ"ק, נמצא שלושה רבעים של כוסית קטנה חד פעמית, יש בה כבר שיעור כזית (כוסית מכילה 39 סמ"ק), ויש בזה ספק ברכה אחרונה על שאר משקין.

חצי כזית שהכל ומזונות

◀ אכל חצי זית שהכל וחצי זית מזונות, צריך לברך על שניהם יחד "בורא נפשות" (משנ"ב סי ר"י ס"ק א').

והוא אח"כ חזר ואכל חצי זית מזונות תוכ"ד אכילת פרס לחצי זית הראשון, לא אמרין בזה שעכשיו התחייב בברכת "על המחיה", שהרי כבר הצטרף לאכילת שהכל לפטור בברכת "בורא נפשות", וממילא אין שיעור כזית לברכה מעין שלוש (ספר "שלמי תודה" הלי ברכות עמ' מ' בשם הגר"א י"ל שטיינמן שליט"א, והגר"ח קניבסקי שליט"א).

תשובות שהשיב רבינו חיים קניבסקי שליט"א

◀ **שאלה:** אם יש שני פירות או ירקות לפניו וברכותיהם שוות, ולאחד מהם יש בו קדושת שביעית, האם יש בו מעלה לברך עליו?
תשובה: כיון שיש סוברים שיש מצוה לאכול פירות שביעית (רמב"ן) בודאי יש לו מעלה לברך עליו.

◀ **שאלה:** פלח של תפוז נחשב לדבר "שלם", מה הדין כשחתך תפוז לרבע, הרי יש בפנים פלח שלם אבל לא רואים מבחוץ רק תפוז חתוך, האם עדיין יש בו מעלה "שלם"?
תשובה: כיון דסו"ס בפנים יש פלח שלם הרי יש בו החשיבות שלו, ויש לו מעלה "שלם" לברך עליו.

◀ **שאלה:** מובא בספרים שיש ענין של "תענית הראב"ד", להימנע מלאכול דבר טוב דכבישת היצר חשוב יותר מתענית, האם יש לחשוש משום "בל תשחית" אם עי"ז יזרוק השיריים אם אין מישהו אחר שיאכלו?
תשובה: אם יש בזה צורך אדם אין בו משום "בל תשחית".

◀ **שאלה:** מי שיש לו בשר ושניצל (ברכת שניהם "שהכל"), והשניצל מטוגן בשמן זית, האם יש לו מעלה של ז' מינים, שיברך עליו קודם (דבברכותיהם שוות, ז' מינים קודם)?
תשובה: מסתבר שאע"פ שהוא טפל, סו"ס הברכה הולכת גם עליו, ויברך עליו קודם. (א. ה. ולפי"ז אם יש לו אורז עם צימוקים וגם צלחת אורז בלי צימוקים אז יש לו דין ז' מינים שטפל אליו, והוא קודם, וכן אם יש סלט ובו גרגרים של רמון יש לו מעלה ז' מינים).

◀ **שאלה:** מי שיש לו ב' פרוסות לחם, ועל אחד מהן יש ממרח, האם זה נחשב לחביב שיברך עליו קודם?
תשובה: אע"פ שהממרח טפל, בכל זאת מסתבר שיברך עליו קודם.

◀ **שאלה:** אכל מיני מזונות, וגם כמה גרגירי רימון שיש עליהם דין ברירה (כמבואר בשו"ע סי ר"ח), האם יכול להוסיף בברכה מעין שלוש גם "על העץ ועל פרי העץ"?
תשובה: הסטייפלר זצ"ל הורה שאם שתה יין כשיעור כזית, ואפילו כשיעור כזית קטן, יכול להוסיף בתוך ברכת מעין שלוש אם בין כך מברך כגון על מזונות, מכיון שהיין הוא ספק ברכה (עי' "ארחות רבינו" ח"א עמ' פ"ט), וכמו כן בברירה יכול להוסיף בתוך ברכת "על המחיה" (אולם אם אכל מזונות ושוטה יין פחות מכשיעור, לא יכלול הגפן בברכתו, הגר"ש זצ"ל, מובא בשש"כ פרק כ"ד ס"ק ע"א, ועי' בספר "יוזאת הברכה" עמ' 48).

רק בהבדל בין "עץ" ו"אדמה", אבל כשיש מעלה גדולה בין שאר הברכות כגון ברכת "הגפן" ו"עץ", מעלת הברכה עדיפה, וא"כ הי"נ כשיש ברכת "העץ" על ענבים שהוא מעלה גדולה בעצם הברכה, הוא קודם אפילו אם הוא מאוחר בפסוק. וכן מבואר בהדיא בשעה"צ (סי ר"ח ס"ק ט') שברכת אדמה קודמת לברכת "שהכל" אפילו ברכת "שהכל" הוא מז' מינים.

מיץ רימונים ומיץ שזיפים

◀ **שאלה:** יש לו מיץ שזיפים וגם מיץ רימונים (שניהם ברכתם "שהכל"), על איזה יברך קודם?
תשובה: כיון שמיץ רימונים הוא משבעת המינים אע"פ שברכתו "שהכל", עדיין יש לו מעלה של ז' מינים, וכמבואר בשעה"צ (סי ר"ח ס"ק ט') בשם פמ"ג, שדבש תמרים יש לו מעלה מין שבעה הגם שהוא "שהכל", עי" שם. והי"נ מיץ רימונים יש לו מעלה מין שבעה והוא קודם למיץ שזיפים (עי' ט"ז סי קפ"ב ס"ק א', דשכר יש מעלה ז' מינים, אבל עי' "מגן אברהם" שם ס"ק ב', שכתב מכיון שברכתו "שהכל" אין לו מעלה ז' מינים).

יין פוטר שאר משקים

◀ **שאלה:** האם ברכה של היין פוטרת משקה שמוצץ מקרח או סוכריה?
תשובה: כיון שבא לתוך הגרון ע"י מציצה, הוא צורה של משקה, ונפטר על ידי היין (הגר"ש אלישיב זצ"ל), ויש סוברים שכיון שבפועל הוא צורה של אוכל ולא צורת משקה לא פוטר (בעל "שבט הלוי" זצ"ל, הגר"נ קרליץ שליט"א).

פירות מרוסקים

◀ **שאלה:** איזו ברכה מברכים על פירות מרוסקים?
תשובה: אם ניכר חתיכות של הפרי צריך לברך "העץ" או "האדמה", אבל אם אינו ניכר צריך לברך עליו ברכת "שהכל", ואם בירך ברכת הקודמת יצא בדיעבד.

כל זה אם הדרך לאוכלו שלם, אבל דבר שדרכו לאכלו מרוסק עדיין נשארת הברכה הקודמת.

◀ **שאלה:** אם לא ניכר הפרי ובירך עליו "העץ" האם לכתחילה יקח משהו אחר כדי לברך עליו "שהכל"?
תשובה: מכיון שבדיעבד כבר יצא בזה אין צריך לחפש ולברך "שהכל" על משהו אחר (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

◀ **שאלה:** כשאוכל פרי חדש שהוא מרוסק, האם מברך עליו "שהחיינו"?
תשובה: אע"פ שמברכים עליו ברכת "שהכל" מכיון שהוא מרוסק, בכל זאת מברכים עליו ברכת "שהחיינו" כיון שבכל אופן יש בזה שמחה (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

טעה ובירך "שהכל" על פרי

◀ **שאלה:** רצה לברך "בורא פרי העץ" על פרי ואיתקיל מילוליה ואמר "שהכל נהיה בדברו" ומיד אמר "ברוך שם כבוד" וגו', מה עליו לעשות?
תשובה: יסוד השאלה הוא, דהרי כיון שיצא בברכת "שהכל", א"כ היה מותר לו בדיעבד לאכול על סמך ברכה זו, רק היות ששכח, אמר "ברוך שם כבוד" וגו' האם זה נחשב להפסק והתבטלה הברכה וצריך לברך עכשיו ברכה אחרת מחמת הספק.

◀ **תשובה:** אע"פ שאמר "ברוך שם" בטעות, בכל זאת עצם אמירת "ברוך שם" הוי בגדר שרוצה לסלק הברכה ונחשב להפסק וצריך לחזור ולברך "בורא פרי העץ" (עי' משנ"ב סי כ"ה ס"ק כ"א, ושעה"צ סי ר"ט ס"ק י"ב).

ברכה אחרונה

◀ מצוי מאד בט"ו בשבט, שאוכלים מיני פירות שהם משבעת המינים, וברכה אחרונה שלהם הוא מעין ג', וכן אוכלים שאר מיני פרי העץ, שברכה אחרונה שלהם הוא "בורא נפשות", ואם אוכל משניהם, אין צריך לברך "בורא נפשות" על שאר הפירות, מכיון שגם הם בכלל ברכת "על העץ", שגם הם פרי העץ.

אבל אם אכל פירות משבעת המינים ביחד עם פרי האדמה, או עם שאר מאכלים שברכתם "שהכל", צריך לברך מעין ג' על הפירות של שבעת המינים, וברכת "בורא נפשות" על שאר הדברים (שו"ע סי ר"ח סעיף י"ג).

שיעור אכילת פרס

◀ יש להיזהר מאוד, דלפעמים אוכלים קצת מכל פרי, ונמצא שלא אכל ביחד כזית כדי שיעור אכילת פרס, ואם מברך עליהם "ברכה אחרונה", הרי זו "ברכה לבטלה".

בירך "על המחיה" ושכח "על הגפן"

◀ **שאלה:** אכל עוגה ושתה יין ובירך "על המחיה" ושכח להזכיר "על הגפן", האם נפטר מלומר "על הגפן"?
תשובה: אם בשעה שאמר "על המחיה" כיוון ג"כ לפטור את היין שפיר נפטר בזה מכיון שהוא מידי דזיין (עי' "באר היטב" סי ר"ח ס"ק כ"ג), אבל אם לא כיוון בהדיא לפטור גם את היין ברור שלא נפטר ("מנחת